

Lexicographic Bulletin

Vol 13 (1978)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1978

Ένδιαφέροντα φωνητικά και μορφολογικά
φαινόμενα τοῦ ιδιώματος Μαρτινιάνο τῆς
ἐλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Σαλέντο (Απουλίας)

Anastasios Karanastasis

doi: [10.12681/ld.41207](https://doi.org/10.12681/ld.41207)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1978

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1

Διευθυντής : ΔΙΚΑΙΟΣ Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RÉDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Sygrou - 1, rue V. Dipla. Athènes

Directeur : ΔΙΚΕΟΣ Β. ΒΑΥΑΚΑΚΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Δικαίου Β. Βαγιακάκου</i> : Γλωσσικὸν φυσιογνωστικὸν ἑράνισμα	5- 20
<i>Χριστοφόρου Γ. Χαραλαμπάκη</i> : Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐπιθέτων κατὰ τὴν περιγραφὴν προσώπων εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ Μαλάλα	21- 42
<i>Ἀναστασίου Καραναστάση</i> : Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας	43- 67
<i>Ἀναστασίου Καραναστάση</i> : Ἐνδιαφέροντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ φαινόμενα τοῦ Ἰδιώματος Μαρτινιάνο τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Σαλέντο (Ἀπουλίας).	69- 82
<i>Δικαίου Β. Βαγιακάκου</i> : Γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1971-1977.	83-226

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΦΩΝΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ SALENTO (ΑΠΟΥΛΙΑΣ)

Τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Νοτίου Ἰταλίας, ἐξεταζόμενα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως προφορᾶς τῶν συμφώνων, παρουσιάζουν διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν προφορὰν ὠρισμένων συμφώνων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν προφορὰν τῶν ἀντιστοιχῶν συμφώνων τῆς Νεοελληνικῆς Κοινῆς.

Τὸ ξ π.χ. προφέρεται εἰς μὲν τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας ὡς *š-š* καὶ *τσ* (ξέρω > *š-šέρω*, ξερὸς > *š-šερὸ* - *τσερό*), εἰς δὲ τὰ ἰδιώματα τοῦ Salento ὡς *φσ*, *σσ* καὶ *τσ*: ξηραίνω > *φσεραίνω* - *σ-σεραίνω* - *τσεραίνω*, ξεράπτω > *ἀφσεράπτω*, *ἐσ-σεράτ-τω* - *τσεράτ-τω*, τὸ ψ ὡς *σπ* καὶ *τσ* ἐν Καλαβρία: ψέμα > *σπέμα*, *τσέμα*, ὡς *φσ*, *φτσ*, *τσ* καὶ *σσ* εἰς τὸ Salento: ψεματάρης > *φσεματάρη*, *τσεματάρη*, ψύλλος > *φσύδ-δο*, *φτσύδ-δο*, *σ-σύδ-δο*, τὸ διπλοῦν *λ-λ* ὡς προουρανικὸν *ḍ-ḍ* καὶ εἰς τὰς δύο Ἑλληνοφώνους περιοχάς: ἄλλος > *ἄḍ-δο*, σκύλλος > *š-šύδ-δο* κ.ἄ.

Τὰ φωνήεντα ἀντιθέτως διατηροῦν τὴν φωνητικὴν ἰσχύν, τὴν ὁποίαν ἔχουν καὶ τὰ φωνήεντα τῆς Νεοελλην. Κοινῆς, καὶ ὑφίστανται τὰς αὐτὰς παθήσεις (ἀφομοιώσεις, στενώσεις, συναιρέσεις, ἀφαιρέσεις, προθέσεις κ.ἄ.).

Μόνην ἐξαίρεσιν ἀπετέλει τὸ ἰδίωμα τοῦ Cardeto τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τῆς Καλαβρίας, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω λεπτομερῶς, τὸ *ο* (τονούμενον ἢ ἄτονον) καὶ τὸ ἄτονον *ε* ὑφίστανται κώφωσιν: *ο* > *ου*, *ε* > *ι*. Ἀλλὰ τὸ ἰδίωμα τοῦτο ἔχει ἐκλείψει πλήρως πρὸ ἐνὸς περίπου αἰῶνος.

Αὐτὰ εἶχον ὡς δεδομένα, ὅταν ἀνελάμβανον τὸ 1962, ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, νὰ ἐρευνήσω τὰ ἐν λόγῳ ἰδιώματα καὶ νὰ συγκεντρώσω γλωσσικὸν ὕλικόν, χρήσιμον διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς.

Ἦρχισα τὴν ἐργασίαν μου ἀπὸ τὰ Ἑλληνοφώνων χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμιλεῖται ἀκόμη κοινῶς, ἤτοι τὴν Καλημέραν, τὴν Στερνατίαν καὶ τὸ Κοριλιάνο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Salento καὶ τὸ Γαλλικιανό, τὴν Μπόβα καὶ τὸ Χωρίο Ροχούδι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καλαβρίας.

Τελευταῖον ἐξ ὅλων τῶν χωρίων τῶν δύο Ἑλληνοφώνων περιοχῶν ἄφησα τὸ Μαρτινιάνο εἰς τὸ Salento, πιστεύων ὅτι τὸ ἰδίωμά του δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τῶν γύρω χωρίων. Τὸ Μαρτινιάνο κεῖται μεταξὺ Καλημέρας καὶ Στερνατίας, ἀπέχει δὲ τούτων κατὰ δύο καὶ πέντε χιλιόμετρα ἀντιστοιχῶς.

Μολονότι εἶναι τὸ μικρότερον εἰς πληθυσμὸν χωρίον τῆς περιοχῆς τοῦ Salento, τὸ Μαρτινιάνο — ἀριθμεῖ μόλις χιλίους ὀκτακοσίους κατοίκους, ἀσχολουμένους μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τὴν δενδροκομίαν — συγκεντρώνει μέγα μέρος τῶν Ἑλληνοφώνων τοῦ Salento, τοὺς ὁποίους προσελκύει ἡ λατρεία τοῦ πολιούχου

τοῦ χωρίου, τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν λατρευομένου ἁγίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἄφοῦ συνεπλήρωσα τὴν ἐργασίαν μου εἰς τὰ ὑπόλοιπα χωρία τῆς περιοχῆς, ἐπεσκέφθην τὸ Μαρτινιάνο τὴν ἀνοιξιν καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1973.

Ἦδη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συζητήσεώς μου μὲ τὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου Ἀντώνιον Sergio, τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν ἐπιθεωρητὴν στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως Παντελεήμονα Coriano, καταγομένους ἀπὸ τὸ Μαρτινιάνο καὶ ἔχοντας μητρικὴν γλῶσσαν τὸ Ἑλληνικὸν ἰδίωμα τοῦ χωρίου, εὔρεθην πρὸ ἐκπλήξεως. Ἦκουα συστηματικὴν κώφωσιν τῶν ἀτόνων φωνηέντων *ε* καὶ *ο* καὶ ἀποβολὴν τοῦ *ι* ἀτόνου συλλαβῆς. Ἦκουσα δηλαδὴ *α/* ὡς πρὸς τὴν κώφωσιν τοῦ *ε* : πεθαίνω > πιταίνω, πετῶ > πιτῶ, ἔπεσα > ἔπισα, γένεσαι > γέν-νισαι, φρ. ἐσοῦ γέν-νισαι μέα : ἐσὺ γίνεσαι μέγας, ἄνεμος > ἄνιμο, παιδί > παιδί, μελίσι > μιλίσ-σι, Φλεβάρης > Φριάρη, *β/* ὡς πρὸς τὴν κώφωσιν τοῦ *ο* : πολεμῶ > πουλιμῶ, πολεμίζω > πουλιμίδζω, βοτανίζω > κουτανίδζω, γομώνω > κουμών-νω, ἐβδομάδα > ἄd-douμάda, φοράδα > φουράda, ποδᾶρι > πουδᾶρι, ψοφῶ > τσουφῶ καὶ *γ/* ὡς πρὸς τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου *ι*, σπυρί > σ'πρί, στερεὸς > στερέο > στιρέο > στ'ρέο, ἐρεβίνθια > ριβίτ-τια > ρ'βίτ-τια, σήμερι > σήμ-μιρι > σήμ'βρι κ.ἄ.

Καθ' ὅσον γνωρίζω οὐδεὶς ἐκ τῶν προηγηθέντων ἐρευνητῶν ἐπεσήμανε τὴν παρουσίαν τῶν φαινομένων τούτων εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο. Ὁ καθηγητὴς Rohlf, ἐξετάζων τὸ φαινόμενον κωφώσεως τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* εἰς τὰς ἐν λόγῳ περιοχάς, ἀναφέρει ὠρισμένας σποραδικὰς περιπτώσεις, κοινὰς εἰς ὅλα τὰ ἰδιώματα τῶν περιοχῶν τούτων¹ : ἀνεψιὸς > ἀνιτσιό - ἀνισπίο, ξεστίον > ὄ-ῄιστί, πεπόνι(ον) > πιπόνι, κεντημάδα > κινδήμά, ἐγῶ > ἰβῶ, ἐκεῖ > ἰκέϊ, ἀρσενικὸς > ἀρρίνικό, ἄλωπούδα > ἄλουπούδα, ζωνάρι(ον) > dζουνάρι, κωδώνι(ον) > κουδούνι, σκωλήκι(ον) > σκουλήκι, *σκλωπίον > σκλουπί, κωφὸς > κουφὸ κ.ἄ. Ἄλλὰ αἱ περισσότεραι τῶν περιπτώσεων τούτων εἶναι σχεδὸν πανελληνιοί. Εἰδικῶς μὲ τὴν κώφωσιν, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται συστηματικῶς εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, δὲν ἠσχολήθη.

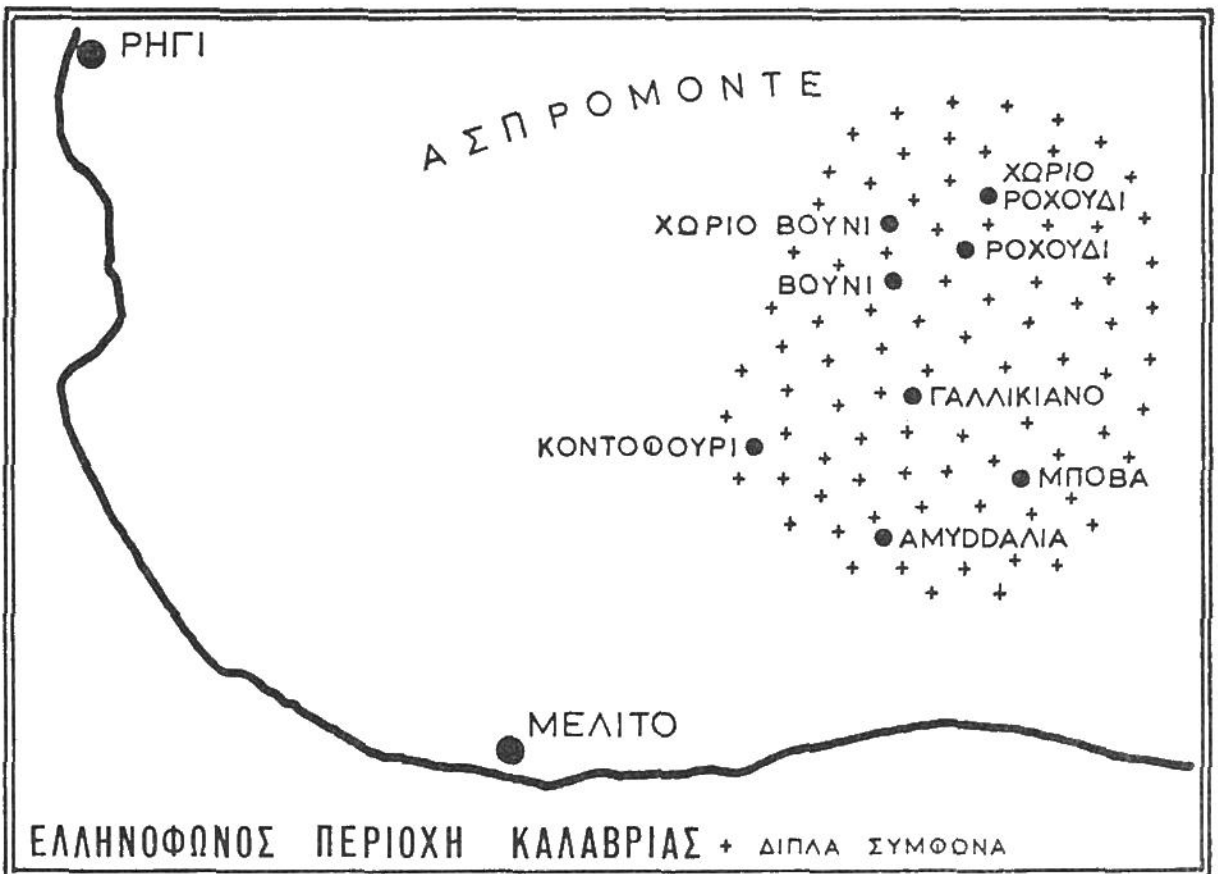
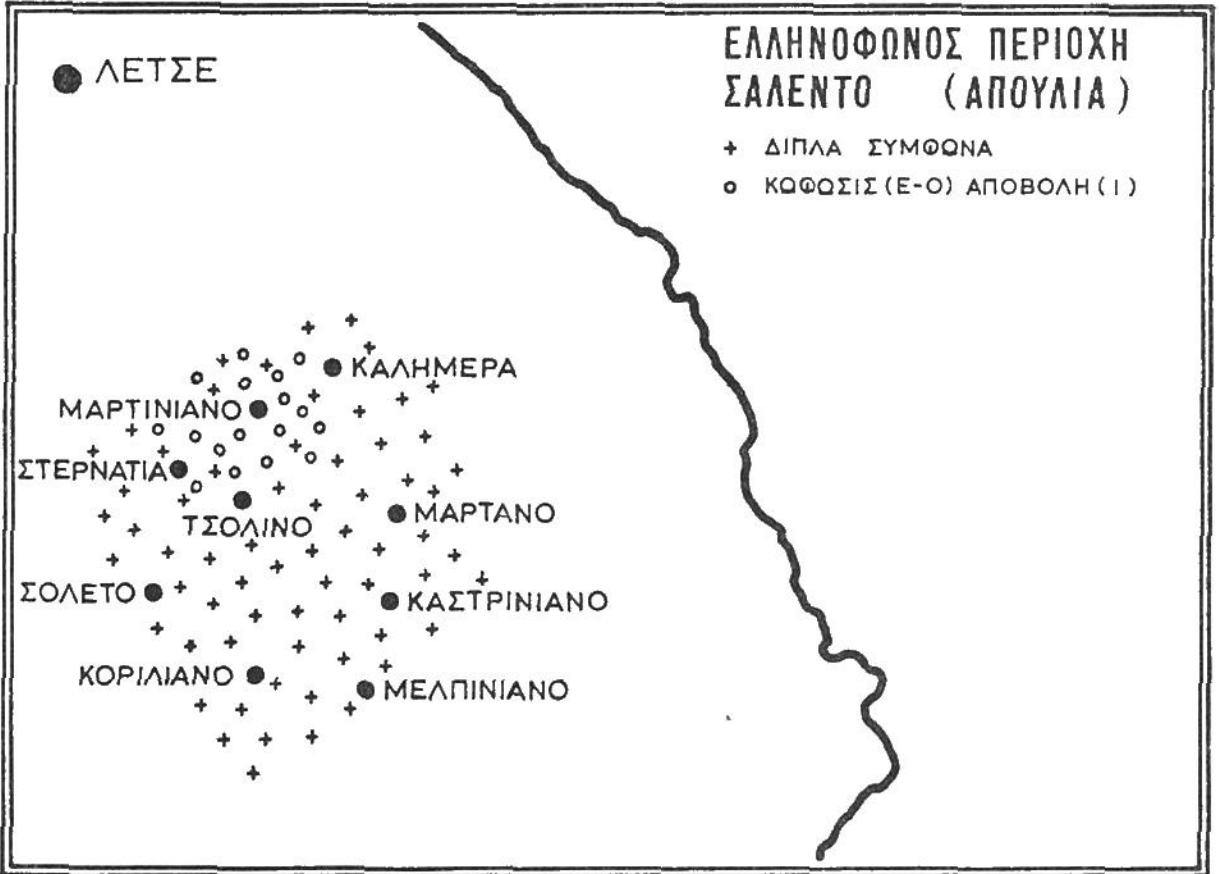
Ὁ Morosi ἀναφέρει σποραδικῶς μερικὰς περιπτώσεις κωφώσεως τοῦ ἰδιώματος τῆς Στερνατίας², τινὲς τῶν ὁποίων ἀκούονται καὶ σήμερον : ἐγῶ > ἰβῶ, ἐσὺ > ἰσοῦ, αὐτοῦ > ἐτ-τοῦ > ἰτ-τοῦ, ἐχθὲς > ἐτ-τέ > ἰτ-τέ. Αἱ αὐταὶ περίπου περιπτώσεις ἀκούονται καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Καστριάνο.

Μεταξὺ τῶν καταλοίπων τοῦ λογίου τῆς Καλημέρας Vito-Domenico Palumbo (1854-1918)³ ὑπάρχουν χειρόγραφα, περιέχοντα γλωσσικὴν ὕλην ἐκ τῶν χωρίων τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Salento. Ἡ χήρα Parlangei, εἰς τὴν κατοχὴν τῆς

1. Βλ. Rohlf, Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzität, München (1950), σελ. 27, 40.

2. Βλ. G. Morosi, Studi sui dialetti greci della Terra d'Otranto, Lecce (1970).

3. Τὸ σύνολον τῶν χειρογράφων τοῦ Palumbo εἶχε παραλάβει ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του ὁ αἰεμνηστος Parlangei μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὰ δημοσιεύσῃ. Ἀποθανὼν ἐξ αὐτοκινήτιστικῆς δυστυχίματος τὴν 1ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1970, κατέλιπεν αὐτὰ ἀδημοσίευτα. Ἐσχάτως ἐνδιεφέρθη ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Lecce καὶ ἀνέθεσε τὴν δημοσίευσίν των εἰς τὸν νεοελληνιστὴν καθηγητὴν Salvatore Sicuro ἐκ Μαρτάνο.

ὁποίας εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ χειρόγραφα ταῦτα, ἔθεσε, λίαν εὐγενῶς, εἰς τὴν διάθεσίν μου τὸ περιέχον γλωσσικὴν ὕλην ἐκ τοῦ Μαρτινιάνου, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1866. Ἐκ τούτου ἀντέγραψα τὰς κατωτέρω παρατιθεμένας περιπτώσεις κωφώσεως : α/ τοῦ ο : θωρῶ > τουρῶ, φρ. ἐσὺν 'μ' ὅτ-τε μὲ τουρεῖ = ἐσὺ ὅταν μὲ θωρεῖς, θωροῦμαι > τουρίομαι, φρ. 'ἐ τ-τουρίουμαι = δὲν θωροῦμαι, δὲν φαίνομαι, κανονημένο (κανονῶ) > κανουνημ-μένο, νὰ μετανοήση > νὰ ματανουήση, χωραφάκι > κουραφάκι, φορὰ > φουρά, φρ. ἦανε μιὰ φ-φουρά = ἦτανε μία φορὰ, γνωρίζω > ν-νουρίδζω, φρ. -ἐ τ-τουρεῖ κ' 'ἐν ἐν-νουρίδζει = δὲν θωρεῖ καὶ δὲν γνωρίζει, κοράσι(ον) > κουράσι, φρ. κουράσ-σια καὶ ἀρμαμ-μένε = κοράσια (παρθένοι) καὶ νυμφευμένοι, ἴδρωτας > ἴδρουτα, φρ. νὰ σ-σουνγίση τὲς ἴτρουτε = νὰ σπογγίση τοὺς ἰδρῶτας, βρωμεῖ > ἐβρουμεῖ, φρ. ἐβρουμεῖ ἀτσάρι = βρωμεῖ ψάρι.

β/ τοῦ ε : παιδάκι > πιτάκι, λαιμὸς > λιμό, ἔρχεσαι > ἔρκισαι, πεθαίνω > πιταίνω, κλεῖσε > κλεῖσι, φρ. κλεῖσι μου 'ἢ κ-καρδία = κλεῖσε μου τὴν καρδίαν, πλέξε > βλέσ-σι, φρ. βλέσ-σι μού τη = πλέξε μού την, μελετῶ > μιλιτῶ, φρ. δῶσ' του ν' 'ὁ μιλιτήση = δῶσ' του νὰ τὸ μελετήση (νὰ τὸ ἀναγνώση), λεπτός > λιφτό, ἀκούσετέ τα > κούσιτέ τα, ξεμολογῶ > τσιμολῶ, φρ. πήρταμε 'ς τὸ π-πατέρα νὰ τσιμουλήσουμε = ἐπήγαμε 'ς τὸν πατέρα (ιερέα), νὰ ἐξομολογηθοῦμε, τῶν ἀπεθαμένων > τῶς ἀπιταμ-μένω, θερίζω > τιρίδζω, φρ. ἦσελα νὰ τσέρω, ἀποῦ τιρίδζει = ἦθελα νὰ ξέρω, ποῦ θερίζεις.

Καὶ σπυρὶ > σ'πρι διὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου ι.

Ἡ παρουσία συστηματικῆς κωφώσεως τῶν ἀτόνων ε καὶ ο καὶ ἀποβολῆς τοῦ ἀτόνου ι εἰς μόνον τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνου ἐξ ὅλης τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Salento ἀποκτᾶ ἰδιαιτέραν σημασίαν, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἰδίωμα διατηρεῖ τὰ ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ὑστερογενῆ, ἥτοι τὰ ἐξ ἀφομοιώσεως ἢ ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ τόνου ἢ καὶ ἐκ λόγων ἀναλογίας προερχόμενα διπλᾶ σύμφωνα : μιλίσ-σι < μελίσσι, βάδ-δω < βάλλω, ὄ-σῶδ-δο < σκύλλος, τινάσ-σω < τινάσσω, γράμ-μα < γράμμα, κόκ-κο < κόκκος, πάπ-πο < πάππος, λαττέα < λακτέα, τ-τηνῶ < κτῆνος, ν-νέτω < γνέθω, μίμ-μα < μίγμα, σκαν-νι < σκαμνί, στάτ-τη < στάκτη, χαιρέτιμ-μα < χαιρέτισμα, 'ς τὸ μ-μύλο < 'ς τὸν μύλον, τὸ π-πάππου < τὸν πάππον, 'ς τὴ τ-τάλασ-σα < 'ς τὴν θάλασσαν, 'ς τὸ κ-κῆπ-πο < 'ς τὸν κῆπον, 'ὁ μ-μῆνα, ποῦ μβαίν-νει < τὸν μῆνα, ποῦ μπαίνει, μ' 'ὁ χ-χαιρετᾶ < μοῦ τὸν χαιρετᾶς, δέν-νω < δένω, ματ-ταίν-νω < μανθάνω, συανών-νω < συνενώνω, τσημερών-νει < ἐξημερώνει, ἐπιάν-νω < πιάνω, πλών-νω < ὑπνώνω καὶ πουδ-δὺ < πολύ, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ πολ-λοῖ.

Ὡς πρὸς τὴν λεξικολογικὴν σύνθεσιν τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνου ἐλάχιστα διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τῆς αὐτῆς περιοχῆς.

Ὡς εἶναι γνωστὸν, ἡ κώφωσις τῶν ἀτόνων ε καὶ ο καὶ ἡ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων ι καὶ ου, ὅταν προηγῆται αὐτῶν σύμφωνον, ἀποτελοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν βορείων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων¹. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι τὰ διπλᾶ σύμφωνα,

1. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλλ. γλώσσης, σ. 112. Πβ. Α. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς Ν. Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθήναι (1927), σ. 11 κ. ἐξ.

τά ὅποια ἤδη κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἤρχισαν ἀπλοποιούμενα¹, σήμερον διατηροῦνται μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα : Κύμης (Εὐβοίας), Ἰκαρίας, Χίου, Δωδεκανήσου, μερικῶν ἐκ τῶν Νοτίων Κυκλάδων, Κύπρου, Λιβυσσίου (Λυκίας), ἐν μέρει εἰς τὰ Καππαδοκικὰ ἰδιώματα καὶ εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Ἀποτελεῖ κανόνα διὰ τὰς Νεοελληνικὰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα τὸ ὅτι ἐκεῖ ὅπου διατηροῦνται τὰ διπλᾶ σύμφωνα, δὲν ὑπάρχει κώφωσις καὶ ἀντιστρόφως, ὅπου ὑπάρχει κώφωσις δὲν διατηροῦνται τὰ διπλᾶ σύμφωνα².

Ἐξαιρέσειν τοῦ κανόνος τούτου ἀποτελοῦν τὰ ἰδιώματα : τοῦ *Λιβυσσίου Λυκίας* (Μ. Ἀσία), τοῦ χωρίου *Cardeto* τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τῆς Καλαβρίας καὶ τοῦ *Μαρτινιάνο* τῆς περιοχῆς τοῦ Salento, τὰ ὅποια συνδυάζουν κώφωσιν καὶ διπλᾶ σύμφωνα.

Διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου τὸ ὅποῖον συνδυάζει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν Δωδεκανησιακῶν ἰδιωμάτων καὶ τῆς διαλέκτου τῆς Κύπρου, ἦτοι διατήρησιν τῶν διπλῶν συμφώνων καὶ τοῦ τελικοῦ ν, τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ -ν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον τῆς ἐπομένης λέξεως, τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ ζ > dζ, τὴν ἀποβολὴν τῶν μεσοφωνηεντικῶν β, γ, δ, κ.ἄ., αἱ γινῶμαι διίστανται.

Ὁ Γ. Χατζιδάκις³ καὶ ὁ Kretschmer⁴ ὑπεστήριξαν ὅτι εἰς τὸ Λιβύσσιον, ἐγκατεστάθησαν, ἀγνωστον πότε, μετανάσται ἐκ τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

Ὁ Β. Φάβης⁵ ἀντιθέτως καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης⁶ τονίζουν ὅτι τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου εἶναι ἐντελῶς ἄσχετον πρὸς τὰ βόρεια Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ἔχει στενοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν διάλεκτον τοῦ Πόντου καὶ τὰ Καππαδοκικὰ ἰδιώματα καὶ στενὴν συγγένειαν μὲ τὰ Δωδεκανησιακὰ ἰδιώματα καὶ τὴν διάλεκτον τῆς Κύπρου «ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ὀργανικὰ ξένο πρὸς αὐτὰ καὶ ἐπίσρακτο»⁷. Ὁ Ν. Ἀνδριώτης⁸ ἀποδίδει τὴν κώφωσιν τοῦ ἰδιώματος Λιβυσσίου εἰς ἐπίδρασιν τῶν Καππαδοκικῶν ἰδιωμάτων.

Ἀσχέτως πρὸς τὸ ποῖα ἐκ τῶν δύο ἀπόψεων ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τὸ δίκαιον, συμφωνοῦν ἀμφότεραι εἰς τὸ ὅτι ἡ κώφωσις εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου προῆλθεν ἐξ ἐπίδρασεως ἄλλων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων, τὰ ὅποια ἔχουν τὴν κώφωσιν.

1. Βλ. *Meisterhans*, Grammatik der attischen Inschriften von *K. Meisterhans*, Dritte vermehrte und verbesserte Auflage, besorgt von *Ed. Schwyzer*, Berlin (1900), σ. 95. — *Schwyzer*, Grammatik der pergamenischen Inschriften, Berlin (1898), σελ. 122 κ.ἑξ. — *E. Nachmanson*, Laute und Formen der magnetischen Inschriften, Upsal (1905), σ. 88 κ.ἑξ.

2. Εἰς τὰ ἰδιώματα Πελοποννήσου, Ἰονίων νήσων καὶ βορείων Κυκλάδων δὲν ὑπάρχει κώφωσις, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ διπλᾶ σύμφωνα διατηροῦνται.

3. Βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ I, σ. 258.

4. Βλ. *P. Kretschmer*, Der heutige lesbische Dialekt, σελ. 19.

5. Βλ. *Β. Φάβης*, Ὁ δυναμικὸς τόνος καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ, Ἀθηνᾶ 55 (1951), σ. 12 κ.ἑξ.

6. Βλ. *Ν. Ἀνδριώτης*, Τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου Λυκίας, Ἀθῆναι (1961), σ. 11 κ.ἑξ.

7. Βλ. *Ν. Ἀνδριώτης*, ἐνθ' ἄν., σ. 12.

8. Βλ. *Ν. Ἀνδριώτης*, ἐνθ' ἄν.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον προκαλεῖ ἡ περίπτωσις τῶν Ἑλληνοφώνων χωρίων, *Cardeto* (Καλαβρίας) καὶ *Μαρτινιάνο* (Salento) ὡς κειμένων ἐκτὸς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου.

Ὁ Rohlfs ἀποδίδει τὰ φαινόμενα κωφώσεως τοῦ *Cardeto* εἰς ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν Ἰταλικῶν ιδιωμάτων καὶ ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον Ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως¹.

Μὲ τὴν ἀποψιν Rohlfs συντάσσεται καὶ ὁ S. Caratzas².

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ χωρίου, κειμένου μακρὰν τῶν ἄλλων Ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς περιχωρῆς Καλαβρίας, χωρὶς συχνὴν ἐπαφὴν μετ' αὐτῶν, περιστοιχιζομένου δὲ ὑπὸ Ἰταλοφώνων χωρίων, συνετέλεσε προφανῶς εἰς τὴν ταχυτέραν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ιδιώματος, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶναι πιθανόν, ἐδέχθη κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ τὰ φαινόμενα κωφώσεως, τόσον κοινὰ εἰς τὰ Ἰταλικά ιδιώματα.

Ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πράγματος ἀποτελεῖ, ὡς πιστεύω, ἡ περίπτωσις τοῦ ιδιώματος τοῦ *Βουνίου* (Roc. a forte del Greco). Τὸ ἴδιωμα τοῦτο ἐσίγησεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἵχνη κωφώσεως, τοῦτο δέ, διότι τὸ *Βουνί*, κείμενον εἰς τὴν αὐτὴν Ἑλληνοφώνων περιοχὴν, περιστοιχίζεται ὑπὸ τῶν Ἑλληνοφώνων χωρίων, Γαλλικιανοῦ, Ροχουδίου, χωρίου Ροχουδίου καὶ χωρίου Βουνίου.

Τὸ εἶδος, ἐξ ἄλλου, τῆς κωφώσεως εἰς τὸ ἴδιωμα τοῦ *Cardeto*, ὅπου δὲν γίνεται διάκρισις τονομένου καὶ ἀτόνου ο, ὅπως ἀκριβῶς ἐκδηλοῦται καὶ εἰς τὰ Ἰταλικά ιδιώματα, ἀποκλείει Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν.

Εἰς τὸ ἴδιωμα τοῦ *Μαρτινιάνο* τὰ πράγματα εἶναι σαφῆ. Ἡ κώφωσις τῶν ἀτόνων ε καὶ ο καὶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου ι τελοῦνται ἐν αὐτῷ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅφ' ἂς ἀκριβῶς συνθήκας γίνονται καὶ εἰς τὰ βόρεια Νεοελληνικά ιδιώματα.

Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ιδιώματος δὲν φαίνεται πιθανὴ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους : α/ διότι ἡ κώφωσις ἐν αὐτῷ δὲν ἀκολουθεῖ τὸν τρόπον τῆς κωφώσεως εἰς τὸ ἴδιωμα τοῦ *Cardeto* καὶ τὰ Ἰταλικά ιδιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα κωφοῦται καὶ τὸ τονούμενον ο, β/ διότι εἰς τὸ ἴδιωμα τοῦ *Μαρτινιάνο* παρατηρεῖται ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου ι, ἡ ὁποία δὲν ἀπαντᾷ οὔτε εἰς τὸ ἴδιωμα τοῦ *Cardeto*, οὔτε εἰς τὰ Ἰταλικά ιδιώματα, γ/ διότι τὸ ἴδιωμα τοῦ *Μαρτινιάνο* παρουσιάζει ἐπὶ πλέον καὶ μορφολογικά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἀποψιν ἐπιδράσεως ἐκ μέρους βορείων Νεοελληνικῶν ιδιωμάτων.

Ἐξ ἄλλου αἱ συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι ἐπετάχουν τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ιδιώματος τοῦ *Cardeto* (γεωγραφικὴ θέσις, ἀπομόνωσις κ.λ.π.) δὲν συντρέχουν διὰ τὸ ἴδιωμα τοῦ *Μαρτινιάνο*, τὸ ὁποῖον, κείμενον μεταξὺ Καλημέρας καὶ Στερνατίας, διατηρεῖται εἰς οἶαν ἕκτασιν διατηροῦνται σήμερον τὰ ιδιώματα τῶν χωρίων τούτων. Οἱ Ἑλληνοφῶνοι κάτοικοι τοῦ χωρίου, ἀπὸ ἡλικίας τριάκοντα ἐτῶν καὶ ἄνω, δύνανται καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ κρατήσουν ἀνέτως συζήτησιν εἰς τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν.

1. Βλ. *Rohlfs*, *Histor. Gramm.*, σ. 41.

2. Βλ. *S. Caratzas*, *L'origine des dialectes Neogrecs de l'Italie méridionale*, Paris (1958), σελ. 230.

Ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἰδιώματος τοῦ Μαρτινιάνο καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἰδιωμάτων τῶν δύο Ἑλληνοφώνων περιοχῶν, ὀφειλομένη εἰς τὴν μακραίωνα συμβίωσιν μὲ τὰ τοπικὰ Ἰταλικά ἰδιώματα, περιορίζεται ἕως τῶρα εἰς τὸν λεξικολογικὸν τομέα, δὲν θίγει τὴν μορφολογίαν οὔτε καὶ τὴν φωνητικὴν τῶν ἰδιωμάτων.

Ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Palumbo διαπιστοῦται ὅτι κωφωτικά φαινόμενα ὅμοια πρὸς τὰ σημερινὰ ὑπῆρχον πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, ὅτε τοῦτο, ὡς εἶναι φυσικόν, διετηρεῖτο εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ζωτικότητα.

Ἄς ἴδωμεν τῶρα ποῖα εἶναι τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἐπιδράσεως τῶν βορείων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων ἐπὶ τοῦ ἰδιώματος τοῦ Μαρτινιάνο. Εἰς τὰ Ἑλληνικά ἰδιώματα τοῦ Salento ὁ παρατατικὸς τῶν εἰς -ῶ συνηρημένων (-άω = ῶ, -έω = ῶ) διατηρεῖ τὴν ἀρχαίαν κατάληξιν -ων (α + ο) μὲ ἐπέκτασιν εἰς -α κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν νεώτερον σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ εἰς -α : λέγω - ἔλεγα, θέλω - ἤθελα, μένω - ἔμμενα, οὔτω : ἀγαπῶ - ἀγάπων-α, τραβουδῶ - ἐτραβούδων-α, τρυπῶ - ἐτρύπων-α, φουσῶ - ἐφύσων-α, χαιρετῶ - ἐχαιρέτων-α καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς ταῦτα ὁ παρατατικὸς τῶν εἰς -έω βαρυτόνων ρημάτων : χορεύω (χορεύω) — ἐχόρων-α, φέω (φεύγω) — ἔφ-φουων-α, λατρέω (ἀροτρεύω) — ἐλάτρων-να κ.ἄ.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο ὁ σχηματισμὸς τοῦ παρατατικοῦ τῶν ἰδίων ρημάτων εἶναι διάφορος : ἀγαπῶ - ἀγάπειγα, βαστῶ - βύστειγα, γιουρέω (γυρεύω) - γιούρειγα, γελῶ - ἐγέλαγα, κανουνῶ (κανονῶ) - ἐκανούνειγα, κατοουῶ - κατούρειγα, μιλιτῶ (μελετῶ) - μιλέτειγα, μιτρῶ (μετρῶ) - ἐμέτρειγα, πεινῶ - πείναγα κ.ἄ. Καθ' ὅμοιον τρόπον σχηματίζεται ὁ παρατατικὸς τῶν ἰδίων ρημάτων καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας¹.

Ὁ σχηματισμὸς οὗτος διάφορος τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ παρατατικοῦ εἰς τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τῆς περιοχῆς τοῦ Salento πλὴν τοῦ ἰδιώματος τῆς Στερνατίας, προδίδει σαφῆ συγγένειαν μὲ τὸν σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ εἰς τὰ Νεοελληνικά ἰδιώματα Ἡπείρου, Αἰτωλοκαρνανίας καὶ Θεσσαλίας, εἰς τὰ ὁποῖα λαμβάνει τὴν κατάληξιν -ειγα, -άγα² : βαρῶ - βάρ(ει)γα, τιμῶ - τίμ(ει)γα, πουλῶ - πούλ(ει)γα, φιλῶ - φίλ(ει)γα, πιρπατῶ - πιρπάτ(ει)γα Ἡπ. (Ἰωάνν. Ζαχόρ.)³, τιμῶ - τίμαγα, ἀγαπῶ - ἀγάπαγα κ.ἄ. Αἰτωλ. Λοκρ. Ἡπ. (Ἰωάνν. κ.ἄ.)⁴.

Τὰ φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ αὐτὰ φαινόμενα, καθ' ὃν τρόπον ἐκδηλώνονται εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο καὶ ἐν μέρει εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας, φανερῶνουν ὅτι δὲν προέρχονται ἐξ ἀπλῶν ἐπαφῶν ἀλλὰ ἐξ ἐπιδράσεως συμπαγοῦς πληθυσμοῦ, προερχομένου ἐκ περιοχῆς, ὅπου ὑπάρχουν τὰ φαινόμενα ταῦτα. Πότε ἀκριβῶς ἐφθασαν εἰς τὸ Salento οἱ μετανάσται, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ὁποίων ὑπῆρ-

1. Βλ. Rohlf's, *Histor. Gramm.*, σελ. 146. Ὁ σ. ἀναφέρει τὸν σχηματισμὸν τοῦ παρατ. εἰς -ειγα εἰς τὸ ἰδίωμα Στερνατίας, ἀλλὰ διὰ τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο δὲν ὁμιλεῖ.

2. Διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ εἰς -αγα, -ειγα βλ. Γ. Χατζιδάκι, *MNE I*, σ. 48-49.

3. Βλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, *Περὶ τοῦ ρήματος ἐν τῇ ἐν Ἡπείρῳ ὁμιλουμένη, Ἀθηνᾶ 36 (1924)*, σ. 82 κ.ἐξ. Πβ. *Εὐαγγ. Μπόγκα*, *Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου*, Ἰωάννινα (1964).

4. Βλ. Ἀ. Παπαδοπούλου, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 99.

χον τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος φαινόμενα κωφώσεως καὶ τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα, δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, νὰ ὀρισθῇ μετὰ πιθανότητος. Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι ἔφθασαν μετὰ τὸν 10ον αἰῶνα, ὅστις φέρεται ὡς *terminus post quem* διὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν φαινομένων κωφώσεως καὶ ἀποβολῆς εἰς τὰ βόρεια Νεοελληνικὰ ἰδιώματα¹.

Γνωρίζομεν ἐκ διαφόρων πηγῶν ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι εἶχον συμπληρώσει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, συμπαγεῖς πληθυσμοὶ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν τῆς Ἡπείρου, φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία ἐξέσπασεν ἀγριωτέρα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην μετὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ Γεωργίου Σκεντέρμπεη-Καστριώτη (θανόντος τὴν 16ην Ἰανουαρίου τοῦ 1466), μετηνάστευσαν εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Σικελίας². Διάσπαρτοι ὁμάδες προσφύγων θὰ ἐγκατεστάθησαν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐκεῖ ὅπου ἐτύγχανον εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἔνεκα τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς φυλετικῆς συγγενείας.

Ἡ παρουσία συστηματικῆς κωφώσεως εἰς μόνον τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνου καὶ ἐλαχίστων περιπτώσεων εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν μορφολογικῶν στοιχείων μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα τῶν δύο τούτων παρακειμένων χωρίων, ἀφίνουν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν, οἱ ὅποιοι ἔφεραν τὰ φαινόμενα κωφώσεως εἰς τὴν Ἑλληνόφωνον περιοχὴν τοῦ Salento, δὲν ἦτο σημαντικὸς³. Ὅπως φαίνεται, ὁ παλαιὸς πληθυσμὸς τῆς Στερνατίας, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τοῦ Μαρτινιάνου, ἀπερρόφησε λίαν ἔνωρις καὶ ἀφωμοίωσε τὴν γλῶσσαν τῶν μεταναστῶν⁴.

Λεπτομερῆς ἐξέτασις τῶν φαινομένων κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνου ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη περιορίζεται εἰς τὸν κορμὸν τῶν λέξεων καὶ δὲν θίγει οὔτε τὸ ἀρκετικὸν ἄτονον φωνῆεν, οὔτε καὶ τὸ φωνῆεν τῆς καταλήξεως : *τερίδζω* (θερίζω) - *ἐτέρισα*, *μιλητῶ* (μελετῶ) - *ἐμιλέτησα* καὶ *ἀναύξητος μιλέτησα*, *κεν-νάω* (γεννῶ) - *ἐκέν-νησα*, *λέω* (λέγω) - *ἐλέαμο* - *εἶπαμο* - *εἶπατε* - *εἶπανο* (εἶπαν),

1. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, *Einleitung in die Griechische Grammatik*, σ. 343 — MNE I, σ. 251. Πβ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν νεοελληνικὴν διαλεκτολογία*. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν νέων ἑλληνικῶν διαλέκτων, ΕΕΒΣ 1 (1924), 93 κ.ἐξ. — *Ed. Schwyzer*, *Griech. Gramm.* 1, σ. 125. Ν. Ἀνδριώτη, Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς ΕΕΒΣ 10 (1933), σ. 340 κ.ἐξ.

2. Βλ. Μιχ. Δένδια, «Ἀπουλία καὶ Χιμάρα», Ἀθηνᾶ 3 (1926), σ. 72 κ.ἐξ. Πβ. V. C. Hoeg, Ἀθηνᾶ 36 (1924), σ. 289 κ.ἐξ. — G. Blanken, *Les grecs de Cargese (Corse)*, *Leyde* (1951), σ. 4. — Π. Καλονάρου, Μεγάλη Ἑλλάς, σ. 93 κ.ἐξ. — T. Jochalas, *Griechische Orts- und Familiennamen der Italoalbanischen gemeinden Siziliens*, *Λεξικογρ. Δελτίον Ἀκαδ. Ἀθηνῶν*, 12 (1972), σ. 71.

3. Τὸ ἰδίωμα τῆς Καλημέρας, ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπὸ τὸ Μαρτάνο δύο μόνον χιλιόμετρα, δὲν γνωρίζει τὴν κωφώσιν οὔτε τὸν ἰδιαίτερον σχηματισμὸν τοῦ παρατατικῶ.

4. Οἱ Ἑλληνόφωνοι τοῦ Salento ἀποκαλοῦν τὴν Στερνατίαν Χώραν, ὅπως ἀποκαλοῦν καὶ οἱ Ἑλληνόφωνοι τῆς Καλαβρίας τὴν Μπόβαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ δύο αὐτὰ χωρία ἦσαν κατὰ τὸ παρελθὸν τὰ μεγαλύτερα χωρία τῶν δύο περιοχῶν, τὰ κεφαλοχώρια.

τσιδέν-νω (ξεδένω) - έτσέδιν-να - έτσέδισα, ματ-ταίν-νω (μαθαίνω) - έμάτ-τιν-να - έμάτ-τισα, μένω (άναμένω) - προστ. άμείνο - άμείνιτε κ.ά.

Έκ τών περιπτώσεων τούτων και πολλών άλλων όμοίων φαίνεται ότι τά φαινόμενα κωφώσεως εις τό ιδίωμα του Μαρτινιάνο εύρίσκονται έν υποχωρήσει, κυρίως εις τήν άρχήν και τό τέλος τών λέξεων, τήν αύξησιν και τήν κατάληξιν, τά σημεία δηλ. εις τά όποια ή αντίθεσις με τό ιδίωμα του παλαιού πληθυσμού είναι έντόνως αισθητή¹. Η άποβολή έπίσης του άτόνου ι, όταν προηγείται αυτού σύμφωνον, δέν εφαρμόζεται σήμερα εις όλας τās περιπτώσεις, παρά τά σπυρι > σ'πρί, πέρυσι > πέρτσι > στερέο - σιρέο > στρέο, άκούονται : άνεμος > άνιμο άντι άν'μο, σιτάρι άντι σ'τάρι κ.ά.².

Όπως είναι γνωστόν, εις όλα άνεξαίρετως τά ιδιώματα τών Έλληνοφώνων περιοχών τής Νοτίου Ιταλίας διακρίνεται τό γλωσσικόν υπόστρωμα με τά διπλά σύμφωνα και τά άλλα άρχαία λεξιλογικά, μορφολογικά και σημασιολογικά στοιχεΐα, τά όποια μαρτυρούν ότι ή γλωσσική παράδοσις εις τήν Κάτω Ιταλίαν ούδέποτε διεκόπη από τούς χρόνους τών άποικιών τής Μεγάλης Ελλάδος μέχρι σήμερα³. Ο γλωσσικός αυτός άρχικός πυρήν υπέστη κατά καιρούς έπίδράσεις, αί όποιαι έδωσαν εις τά έν λόγω ιδιώματα τήν μορφήν, που παρουσιάζουν σήμερα. Τά ιδιώματα τής περιοχής του Salento, κείμενα πλησιέστερον προς τον Έλλαδικόν χώρον, υπέστησαν, ως ήτο φυσικόν, ισχυροτέραν έπίδρασιν, διά τουτο παρουσιάζουν, έν συγκρίσει προς τά ιδιώματα τής Καλαβρίας, όλιγώτερον άρχαϊκήν όψιν.

Τά εισελθόντα έξ έπίδράσεων γλωσσικά στοιχεΐα, βυζαντινά, είτε νεώτερα, δέν ίσχυσαν διά νά μεταβάλουν τον χαρακτήρα του άρχαϊκού υποστρώματος, άντιθέτως μάλιστα άφωμοιώθησαν φωνητικώς προς αυτό, έδέχθησαν τά διπλά σύμφωνα και διετήρησαν τούς άρχαϊσμούς τής γλώσσης, επί τής όποιας έστηρίχθησαν⁴.

Η μέχρι τουδε έρευνα δέν ήδυνήθη, έλλείψει έπαρκών ιστορικών μαρτυριών, νά προσδιορίση με άκρίβειαν τον χρόνον και τον τρόπον με τον όποιον εισήλθον εις τήν γλώσσαν του παλαιού πληθυσμού τά εκ νεωτέρων έπίδράσεων προερχόμενα γλωσσικά στοιχεΐα.

Οί υποστηρίζοντες τήν άπ' εύθείας καταγωγήν τών ιδιωμάτων τούτων από τήν γλώσσαν τών άποίκων τής Μεγάλης Ελλάδος δέχονται ότι τά βυζαντινά και νεώτερα γλωσσικά στοιχεΐα, τά όποια εύρίσκονται εις τήν γλώσσαν τών πρώτων κα-

1. Δύο εκ τών περιπτώσεων κωφώσεως του χ/φου του Palumbo έχουν τήν κώφωσιν και εις τό φωνήεν τής καταλήξεως : κλεισι μου 'ή κ-καρδία : κλεισε μου τήν καρδιαν, βλέσ-σι μου τη : πλέξε μου την. Έάν είχομεν περισσοτέρας περιπτώσεις, θα 'δυνάμεθα νά καθορίσωμεν μετά πιθανότητος τον χρόνον κατά τον όποιον ήρχισαν υποχωρούντα τά φαινόμενα κωφώσεως.

2. Ός διεπιστώσαμεν επί τόπου, όσοι εκ τών κατοίκων του Μαρτινιάνο εύρίσκονται εις συχνότεραν έπαφήν με τούς κατοίκους τής Καλημέρας και τών πλησιεστέρων έλληνοφώνων χωριών, δέν εφαρμόζουν κατά τήν όμιλίαν των τήν κώφωσιν εις πολλές περιπτώσεις. Αί γυναίκες του Μαρτινιάνο άντιθέτως τηρούν τον κανόνα πιστώς.

3. Βλ. *Rohlf's*, *Scavi linguistici nella magna Grecia*, Roma (1933), σ. 143 κ.έξ. Πβ. *S. Caratzas*, ένθ' άν., σ. 228 κ.έξ.

4. Πβ. *S. Caratzas*, ένθ' άν., σ. 229.

τοίκων, εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν ἐξ ἐπαφῶν τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ καιροὺς μὲ ἄλλα Ἑλληνικά ἰδιώματα καὶ ὄχι διὰ μεταναστεύσεως συμπαγῶν πληθυσμῶν. Δὲν ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς ἱστορικαὶ ἐνδείξεις διὰ νὰ δικαιολογηθῇ μετακινήσεις πληθυσμῶν πρὸς τὰ μέρη ταῦτα· ἐξ ἄλλου, τὰ εἰσελθόντα εἰς τὴν ἀρχικὴν γλῶσσαν στοιχεῖα, κοινὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, δὲν προδίδουν τὸν τόπον προελεύσεώς των¹.

Οἱ ὁπαδοὶ ἀντιθέτως τῆς θεωρίας Morosi ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ γλωσσικὴ παράδοσις εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν διεκόπη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, τὰ δὲ σημερινὰ ἰδιώματα προέρχονται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν Βυζαντινῶν ἀποίκων τοῦ 9ου αἰ.² Ὑποτιμῶντες τὴν ἀξίαν τῶν διπλῶν συμφώνων ὡς προβυζαντινῶν φωνητικῶν στοιχείων, πιστεύουν ὅτι τὰ Δωρικὰ κατάλοιπα καὶ λοιπὰ ἀρχαιοπινῆ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὰ Κατωῖταλικά ἰδιώματα, δὲν ἀνήκουν εἰς ἀρχαῖκόν γλωσσικὸν ὑπόστρωμα, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων διὰ τῆς δημῶδους Λατινικῆς.

Ὅτι οἱ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἐκ Πελοποννήσου ὀρμηθέντες περὶ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνος ἄποικοι, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Salento, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβάλουν τὴν γλῶσσαν των εἰς τὸν παλαιὸν πληθυσμὸν, διότι ἀνομοιογενεῖς ἐθνικῶς δὲν εἶχον γλωσσικὴν ὁμοιογένειαν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφέρουν τὰ διπλᾶ σύμφωνα, διότι κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα δὲν διεσώζοντο εἰς τὴν Πελοπόννησον, οὔτε καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἐξαιρέσει τῶν περιοχῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρομεν ἀνωτέρω (βλ. σελ. 73), ἀπέδειξε κατὰ τρόπον πειστικὸν ὁ καθηγητὴς S. Caratzas³, ἀφοῦ ἠλεγξε λεπτομερῶς τὰς σχετικὰς πληροφορίας τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων.

Ὡς πρὸς τὰ Δωρικὰ κατάλοιπα καὶ ἄλλα ἀρχαῖκα λεξιλογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς θεωρίας Morosi, εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων διὰ τῆς δημῶδους Λατινικῆς, τοῦτο δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα.

Καὶ πρῶτον μὲν δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ τοπικὰ Ἰταλικά ἰδιώματα ὅλα τὰ Δωρικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται μέχρι σήμερον εἰς τὰ Ἑλληνικά ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας, δὲν ὑπάρχουν τὰ : λανὸ - ὄ = ὄ ληνός, πατ-τὰ - ἦ = ἦ πηκτὴ, ταμῖσ-σι - τὸ = (ὑποκορ. τοῦ οὐσ. τὰμῖσος) ἦ πυτιά. Ἄλλα καὶ ἐκεῖνα, πού ὑπάρχουν, ἐὰν εἶχον πράγματι εἰσέλθει εἰς τὰ Ἑλληνικά ἰδιώματα διὰ τῆς δημῶδους Λατινικῆς, ὡς ἀντιδάνεια, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν μορφήν μὲ ἐκείνην, τὴν

1. Μεμονωμένα περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας λεξιλογικὰ στοιχεῖα πού ἐπιχωριάζουν εἰς ὄρισμένας ἑλληνικὰς περιοχὰς καὶ ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὰ Κατωῖταλικά ἰδιώματα, δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ δικαιολογήσουν μετακινήσεις πληθυσμῶν, ὅπως π.χ. τὸ ρ. κανονῶ = παρατηρῶ μετὰ προσοχῆς, κοινὸν καὶ εἰς τὰς δύο γλωσσικὰς νησίδας τῆς Νοτ. Ἰταλίας, ἀπαντᾷ εἰς Ἡπειρωτικὸν ἄσμα (βλ. S. Caratzas, ἐνθ' ἀν., σ. 170), ἢ λ. σέκωση ἦ = Ἀπόκρεω, ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Καλαβρίαν.

2. Βλ. G. Morosi, Studi sui dialetti greci della Terra d'Otranto, Lecce (1870), σ. 206 κ.έξ. Πβ. O. Parlangei, Sui dialetti romanzi e romaici del Salento (in Memorie dell' Istituto Lombardo di Scienze e Lettere (classe di Lettere), vol. 25 (1953)), σ. 141 κ.έξ.

3. Ἐνθ' ἀν., σ. 40 κ.έξ.

ὁποῖαν ἔχουν τὰ ἀντίστοιχα λεξιλογικὰ στοιχεῖα, τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὰ ἐκ τῆς δημώδους Λατινικῆς προελθόντα Ἰταλικά ἰδιώματα καὶ ὄχι τὴν σχεδὸν ἀλώβητον μορφήν, τὴν ὁποῖαν διατηροῦν ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων. Τὸ Δωρικὸν ἐπὶ παραδείγματι ἄσαμος = ἄσημος, ὁ ἄνευ σήματος, εἰς μὲν τὰ Ἑλληνικά ἰδιώματα μαρτυρεῖται ὡς ἄσαμο, αἶγα ἄσαμο = αἶγα χωρὶς σημάδι (χωρὶς διακριτικὸν σημεῖον εἰς τὰ ἀφτιά), εἰς δὲ τὰ Ἰταλικά τοπικά ἰδιώματα ὡς *asima* καὶ *asina*, *crapa asina* = αἶγα χωρὶς σημάδι. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ἄλλα Δωρικά καὶ ἀρχαῖκά στοιχεῖα.

Ἄλλὰ ἐκτὸς τῶν Δωρικῶν τούτων καταλοίπων ὑπάρχουν εἰς τὰ ἰδιώματα Κλαβρίας καὶ ἄλλα ἀρχαιοπινῆ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, ὡς εἶναι οἱ Ἡσιόδειοι ὄροι τοῦ ἀρότρου, ἔλυμα - τὸ (ἢ βάσις τοῦ ἀρότρου ἢ φέρουσα τὸ ὕνιον), *dζύα* - ὁ = ὁ γύης, ἡ λ. ἀποῦργα (ἀπῶρυξ) κ.ἀ., τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν μόνον ἐδῶ καὶ ὄχι εἰς τὴν Βυζαντινὴν, οὔτε εἰς τὰ τοπικά Ἰταλικά ἰδιώματα, οὔτε καὶ εἰς τὰ νεοελλην. ἰδιώματα.

Εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου εὐρίσκονται σήμερον τὰ πράγματα ἐν σχέσει μὲ τὸ ἐπίμαχον πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Κατωῖταλικῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων, θεωρούμενον ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας Morosi ὡς μὴ λελυμένον, πιστεύομεν ὅτι τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνου, μὲ τὰ ἰδιάζοντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ στοιχεῖα, συμβάλλει κατὰ τρόπον πειστικόν.

Ἡ σύνθεσις τοῦ ἰδιώματος τούτου παρουσιάζει δύο σαφῶς διακρινόμενα γλωσσικὰ στρώματα : Τὸ ἀρχαῖκόν ὑπόστρωμα μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἀρχαιοπινῆ γλωσσικὰ στοιχεῖα, κατὰ πάντα ὅμοιον πρὸς τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα τῶν λοιπῶν ἰδιωμάτων καὶ τῶν δύο Ἑλληνοφώνων περιοχῶν, καὶ τὸ νεώτερον γλωσσικὸν στρώμα μὲ τὰ κωφωτικά καὶ νεώτερα μορφολογικὰ φαινόμενα. Τὸ πρῶτον προέρχεται ἀναμφισβητήτως ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ χωρίον πρὸ τοῦ 3ου τοῦλάχιστον π.Χ. αἰῶνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς χρονικὸν ὄριον διὰ τὴν ἀπλοποίησιν τῶν διπλῶν συμφώνων· τὸ δεύτερον φανερώνει σαφῶς τὴν προέλευσίν του ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μεταναστῶν ἐκ Βορείου Ἑλλάδος καὶ πιθανῶς ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Ἡπείρου κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος, ὡς πείθουν αἱ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη λόγος. Εἰς τὰ δύο ταῦτα βασικά γλωσσικὰ στρώματα εἰσῆλθον κατὰ καιροὺς ἐξ ἐπαφῶν, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν, γλωσσικὰ στοιχεῖα, βυζαντινὰ καὶ νεώτερα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐπηρέασαν τὴν ὅλην γλῶσσαν. Ἡ ὑποχώρησις τῶν φαινομένων κωφώσεως, τὴν ὁποῖαν διαπιστώσαμεν ἀνωτέρω, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ τοῦ χωρίου, ἰσχυροτέρα, τείνει νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν μεταναστῶν, ὅπως συνέβη ἤδη εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας.

Ἡ σύνθεσις αὕτη τοῦ ἰδιώματος Μαρτινιάνου δὲν εὐνοεῖ τὰς ἀπόψεις τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας Morosi. Ἡ παρουσία τῶν κωφωτικῶν φαινομένων καὶ τῶν μορφολογικῶν στοιχείων, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς σχετικὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας εἶναι μία σοβαρὰ ἐνδειξις ὅτι ἐγένετο πράγματι μετακίνησις πληθυσμοῦ πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Μαρτινιάνου καὶ τῆς γειτονικῆς Στερνατίας, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου, οὔτε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνος, ἀλλὰ πιθανῶς ἐκ τῆς Ἡπείρου καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα τοῦ ἰδιώ-

ματος με τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἀρχαῖα λεξιλογικὰ στοιχεῖα, θὰ ἦτο καθαρὰ ματαιοπονία, δι' οὗς λόγους ἀνέπτυσεν ἐκτενῶς, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ S. Caratzas, νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν Βυζαντινῶν ἀποίκων τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ δὴ ἐκ Πελοποννήσου¹.

Παραθέτω κατωτέρω μερικὰς ἀκόμη περιπτώσεις κωφώσεως τοῦ ιδιώματος Μαρτινιάνου.

Κώφωσις τοῦ ε : Ρήματα : 1) λέτω < ἀλέθω φρ. λέτω ὁ σιτάρι καὶ κάν-νω ἀλέουρι = ἀλέθω τὸ σιτάρι καὶ κάμνω ἀλεύρι), ἔλιτα < ἤλεθα, ἔλισα < ἤλεσα, σιτάρι λιμ-μένο = σιτάρι ἀλεσμένο.

2) ρμέω < ἀρμέγω, ἔρμιγα < ἤρμεγα, ἔρμιτσα < ἤρμεζα φρ. ἔρμιτσα τὴν ἀβιλάτα = ἤρμεζα τὴν ἀγελάδα, τὰ πρόβατα εἶναι ρμιμ-μένα = τὰ πρόβατα εἶναι ἀρμεγμένα.

3) γιλῶ = γελῶ, παρατ. ἐγέλαγα = ἐγέλαγα, ἀόρ. ἐγέλασα, φρ. ἐγέλασα πουδ-δὺ = ἐγέλασα πολὺ, στέει γιλῶντα σου; = γελᾷς (στέκει γελώντας) ἐσύ; εἶχε γιλάσουντα = εἶχε γελάσει, γέλασο = γέλασε, γιλάσιτε = γελάσετε, φρ. τέλει γιλαμ-μένο; = θέλεις νὰ σὲ περιγελοῦν;

4) γιαδ-δέω = διαλέγω, φρ. γιαδ-δέω ἔς ἀλαί = διαλέγω τίς ἐλαῖες, παρατ. γιάδ-διγα = ἐδιάλεγα, ἀόρ. γιάδ-διτσα = ἐδιάλεξα, φρ. ἐγὼ τοῦμαι γιαδ-διμ-μένα = ἐγὼ τὸ ἔχω διαλέξει.

5) τσιχουρίδζω = ξεχωρίζω, φρ. στέουνε τσιχουριμ-μένοι = εἶναι χωρισμένοι, στέκουν χωρισμένοι, στέει τσιχουρίδζοντα ὁ σιτάρι ἀτ-τὸ κριτάρι = στέκει ξεχωρίζων (ξεχωρίζει) τὸ σιτάρι ἀπὸ τὸ κριθάρι, ἔτ-το σώδζει τσιχουρίσει = δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ξεχωρίσει.

6) κριμάδζω = κρεμάζω, μέσ. κριμάδζομαι, παρατ. ἰκρέμαδζα, ἀόρ. ἰκρέμασα, κριμάδζαμο = ἐκρεμάσαμε, κριμάσαμο = ἐκρεμάσαμεν, κρέμασότ-το = κρέμασέ το, κριμάσιτέ το = κρεμάσετέ το, κριμαμ-μένο - η - ο = κρεμασμένος, η - ον, φρ. οἱ Ἐβραῖοι κριμάσανο ὁ Κριστὸ ἔς τὸ στραυὸ = οἱ Ἐβραῖοι ἐκρέμασαν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν σταυρόν.

Ὀνόματα : ἀβιλάτα < ἀγελάδα - ἦ, ἀλιπούνα < ἀλεπούνα - ἦ, ἀτ-τιντία < ἀθθεντία - ἦ, φρ. ἦ ἀτ-τιντία σου = ἦ ἀθθεντία σου, βιλάνι < βελάνι - τό, φρ. ,ά ρέκ-κα τρῶνε ἂ βιλάνια = οἱ χοῖροι τρώγουν τὰ βελάνια, κινούργιο < καινούριος, σ-σινδόνα < σφενδόνα - ἦ, φιδ-δὸ < φελλὸς - ὄ, χιρέτιμ-μα < χαιρέτισμα - τό, τσιματάρη < ψεματάρης-ὄ.

Κώφωσις τοῦ ο : Ρήματα : ἰβουράδζω < ἀγοράζω, παρατ. βόραδζα < ἠγόραζα,

1. Ἡ περίπτωση τοῦ ιδιώματος τοῦ Λιβυσίου, ὅπου τὰ κωφωτικά φαινόμενα συνυπάρχουν μετὰ τὰ διπλᾶ σύμφωνα, ὡς ἐπίσης ἢ περίπτωσης τῶν διπλωτικῶν Νεοελληνικῶν ιδιωμάτων Κύμης, Χίου, Κύπρου, Δωδεκανήσου κ.ἄ., τὰ ὅποια, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κοινῆς, διατηροῦν μέχρι σήμερον τὰ διπλᾶ σύμφωνα λόγῳ τῆς συντηρητικότητός των, θὰ ἔπρεπε νὰ πείσουν τοὺς διαφωνοῦντας πρὸς τὴν θεωρίαν Rohlf's, ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν ιδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας μετὰ τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἀρχαῖα γλωσσικὰ στοιχεῖα ἔχει ἀρχαιοτάτην καὶ ὄχι βυζαντινὴν προέλευσιν.

βουράδζαμο < ήγοράζαμεν, βόρασα < ήγόρασα, φρ. είχε βουράσοντα ἃ κ-κουράφι και τουδχε σπειρουντα = είχεν ἀγοράσει ἕνα χωράφι και τὸ εἶχε σπείρει.

2) λουνίδζω < ἀλωνίζω, φρ. λουνίδζω ὀ σιτάρι ὄς τ' ἀλώνι = ἀλωνίζω τὸ σιτάρι ὄς τ' ἀλώνι, παρατ. ὄλωνιδζα, ἀόρ. ὄλωνισα, φρ. ἄμο και λώνισο = ἄμε και ἀλώνισε, λουνίσετε = ἀλωνίσετε, φρ. ὄσ-σώδζω λουνίσει, γιατί ὄ κ-κάν-νει ἄνιμο = δὲν ἤμπορῶ ν' ἀλωνίσω, γιατί δὲν κάμνει ἄνεμο (δὲν φυσᾷ ἀέρας).

3) γουμών-νω < γομώνω, μέσ. γουμών-νουμαι, φρ. γουμών-νουμαι τσὲ τ-τείρου = γεμίζω (ὀλόκληρος) ἀπὸ ψεῖρες, παρατ. ἐγόμουν-να = ἐγέμιζα, ἀόρ. ἐγόμουσα = ἐγέμισα, φρ. γόμα ὄ χέρια τσὲ καρύδια = γέμισε τὰ χέρια μὲ καρύδια, γουμώσιτε ὄ χέρια τσὲ ἀπ-πίδια = γεμίσατε τὰ χέρια μὲ ἀπίδια.

4) νών-νω < ἐνώνω, φρ. νών-νω ὄ σῦκα = συλλέγω τὰ σῦκα, παρατ. ἔνουν-να = ἤνωνα, ἀόρ. ἔνουσα = ἤνωσα, μετοχ. νών-νουντα - νώσουντα = ἐνώνοντας - ἐνώσοντας, φρ. στέω νών-νουντα ἀπ-πίδια = συλλέγω (στέκω συλλέγοντας) ἀπίδια, τὰ εἶχα νώσουντα = τὰ εἶχα συλλέξει, νῶσε δύο ρόδα = μάζεψε δύο (ὀλίγα) τριαντάφυλλα, νώσιτε σπ'ρὶ σ-σιτάρι = μάζεψετε λίγο σιτάρι, ὄ τ-τα σώδζει νώσει ὄ σῦκα, κα ὄν ἔν' γινουμένα = δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὰ μαζέψη τὰ σῦκα, διότι δὲν εἶναι ὄριμα (γινωμένα).

5) ρουτῶ < ἐρωτῶ, παρατ. ρώτηγα = ἐρωτοῦσα, φρ. ρώτηγα πάντα τσὲ σένα = ἤρωτοῦσα πάντοτε για σένα, ἀόρ. ρώτησα, φρ. ρώτησα πῶς ἔστῆει = ἤρώτησα πῶς εἶσαι, Μετοχ. ἐνεστ. ρουτῶντα, παθ. παρακ. ρουτημ-μένο, φρ. πάει πάντα ρουτῶντα = ἐρωτᾷ πάντοτε (πάει ἐρωτώντας πάντοτε), ὄτ-τέλει ρουτημ-μένο = δὲν θέλει νὰ τὸν ἐρωτοῦν, Προστ. ρώτησο ὄ ἄ-κίούρη σ-σου = ἐρώτησε τὸν πατέρα σου, ρουτήσιτε ὄ γένο = ἐρωτήσατε τὸ γένος (τὸν λαόν).

6) κακουφαίνεται < κακοφαίνεται (συνήθως εἰς γ' πρόσ. ἐνικοῦ και πληθυντικοῦ), φρ. ὄ λόγια, πὸ ἤσα π-πουμένα, μοῦ κακουφαίνουτ-ται = τὰ λόγια, πὸ εἶχαν λεχθῆ, μοῦ κακοφαίνονται, ἔσοῦ μ' ἔφηκε μέσ ὄς τῆ στρά και ἔμένα μοῦ κακουφάνη = ἐσὺ μὲ ἄφησες ὄς τὸ μέσον τοῦ δρόμου και ἔμένα μοῦ κακουφάνηκε, μῆ σ-σου κακουφανῆ, κα ἔ ἄ-καὶ λέω οἴτου, ὄ τ-την ἔχω μὰ σένα = νὰ μῆ σοῦ κακουφανῆ, ἐπειδῆ ὀμιλῶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο (στέκω και λέγω οὔτως), δὲ τᾶχω μὲ σένα.

ὄνόματα : ἀνάπουτο - η - ο < ἀνάποδος - η - ον, πράματα ἀνάπουτα = ἀνάποδα πράγματα, φρουντή < βροντή - ἤ, γετουνία < γετονία < γειτονία - ἤ, δζουβῆ < ζωῆ - ἤ, ἴδρουτα - ἤ < ἴδρωτας - ὄ, κουδ-δάρι < κοδ-δάρι < κολλάρο -τό = τὸ περιλαίμιον, κουφίνα < κοφίνα - ἤ, ὄρκουμα < ὄρκωμα < ὄγκωμα - τό, σπουριζάρα < σπορικάρρα, θηλ. τοῦ σπορικάρρης, σ-σουνδύλι, < σπονδύλι -τό, φρ. τ'ἄ-ράτ-τι βαστᾷ ὄ σ-σουνδύλι = τὸ ἀδράχτι βαστᾷ (φέρει) τὸ σφονδύλι, φωνῆ > φουνῆ, φωτία < φουτία, χωρίζω - χωρισία > σχωρισία > σκουρισία - ἤ = τὸ χῶρισμα.

INTERESSANTI FENOMENI DI FONETICA E DI MORFOLOGIA
DEL DIALETTO GRECO DI MARTIGNANO (SALENTO)

ANASTASIOS KARANASTASIS

Riassunto

Nel corso delle sue indagini sul dialetto di Martignano del Salento greco l'autore ha notato fenomeni di chiusura delle *e* ed *o* atone e di ammutolimento della *i* atona preceduta da consonante. Ha notato inoltre che la formazione dell'imperfetto attivo dei verbi contratti in $-\tilde{\omega}$ ($\alpha\tilde{\omega}-\tilde{\omega}$, $\epsilon\tilde{\omega}-\tilde{\omega}$) si presenta di forma diversa da quella degli altri dialetti greci del Salento. Tali fenomeni di chiusura non si riscontrano in alcuno dei dialetti greci dell'Italia meridionale.

Il dialetto Martignanese conserva tuttora le geminate come le conservano tutti i resti dialetti greci della Calabria e del Salento.

Bisogna dire che mentre i fenomeni di chiusura delle atone *e* ed *o* e l'ammutolimento della *i* atona, preceduta da consonante, sono caratteristici dei dialetti neogreci del Nord, le geminate poi, che già dal 3° sec. a. Cr. cominciarono a semplificarsi in tutto il territorio greco, esistono tuttora in certi dialetti del Sud per il loro carattere conservatore, cioè nei dialetti di Cipro, Chio, Chiume in Eybea, Dodecanese, Icaria, in parte di Cappadocia, in alcune isole delle Cicladi del Sud e nei dialetti greci dell'Italia meridionale.

La coesistenza dei fenomeni di chiusura e delle geminate, due elementi inconciliabili nello stesso dialetto, rivela chiaramente una dublice provenienza degli abitanti di Martignano. Le geminate appartengono alla lingua degli abitanti, che erano insediati a Martignano prima del 3° sec. a. Cr., considerato come terminus post quem per la semplificazione delle geminate stesse, processo completatosi nel 2° sec. d. Cr. per tutti i dialetti ad eccezione da quelli su riferiti.

La chiusura invece delle *e* ed *o* atone e l'ammutolimento della *i* atona ci fanno pensare a una immigrazione nel paese d'un popolo compatto, proveniente dalle regioni settentrionali della Grecia, dove tuttora esistono tali fenomeni di fonetica e probabilmente dall'Epiro da dove, secondo testimonianze storiche, gruppi compatti di Greci ed Albanesi, per la paura dei Turchi, sono emigrati in Italia meridionale verso la seconda metà del 15° sec.

La sintesi del dialetto di Martignano non favorisce la teoria Morosi. I fenomeni di chiusura testimoniano di una emigrazione di gruppi compatti, provenienti dalla Grecia del Sud e probabilmente dall'Epiro e non dal Peloponneso e nella seconda metà del 15° sec. e non nel 9° come sostengono i sostenitori di teoria Morosi.

La lingua del popolo, che era insediato al paese prima del 3° sec. a. Cr., essendo più forte, tende ad assorbire la lingua degli immigranti.